

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจ หลังจากที่ธนาคารโลกได้ทำการส่งคณะผู้เชี่ยวชาญเข้ามาทำการสำรวจสภาพเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2500-2501 ได้ทำให้รัฐบาลได้ทำการจัดตั้ง "สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ" ขึ้นในปี พ.ศ. 2502 พร้อมกับได้เริ่มประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ขึ้นในปี พ.ศ. 2504 และนับว่าเป็นแบบแผนของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในฉบับต่อ ๆ มา ซึ่งวัตถุประสงค์หลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทุกฉบับ คือ การส่งเสริมให้มีการขยายของอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งผลก็ประสบความสำเร็จในการเจริญเติบโตอย่างเป็นที่น่าพอใจ แต่สิ่งที่ประสบก็คือยิ่งอัตราการเจริญทางเศรษฐกิจสูงขึ้นเท่าใด การพัฒนาการเกษตรก็ต้องตกอยู่ในสภาพที่ทรุดลงทุกขณะ อันเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งช่องว่างระหว่างภาคเกษตรกับนอกภาคเกษตร (โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมและบริการ) เกิดจากการที่ผู้นำของประเทศได้เลือกยุทธศาสตร์หรือวิธีการพัฒนาประเทศแต่ดั้งเดิม ให้มีการพัฒนาแบบเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ไม่สมดุล (unbalanced growth) คือ ได้มุ่งเน้นให้มีการส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ เริ่มจากการพัฒนาประเทศโดยใช้การพัฒนาอุตสาหกรรมแบบทดแทนการนำเข้า และได้เปลี่ยนไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมแบบส่งเสริมการส่งออก ซึ่งเป็นลักษณะการพัฒนาประเทศแบบที่เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นหลัก ทำให้เกิดการดึงส่วนเกินทางเศรษฐกิจต่าง ๆ จากภาคเกษตรในชนบทเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมในเมือง ไม่ว่าจะเป็นการดูดซับทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรสิน และรวมกระทั่ง

แรงงานคนจากภาคเกษตรชนบทเข้าสู่ส่วนกลาง (urban center) พร้อมกันนี้จากที่จำนวนประชากรภาคเกษตรกรรมในชนบทได้เพิ่มขึ้น อีกทั้งระบบตลาดได้ขยายตัวเข้าสู่ชนบท (ระบบทุนนิยม) ได้ทำให้ภายในภาคเกษตรกรรมเกิดการปรับเปลี่ยนทางโครงสร้าง คือ การผลิตและการส่งออกได้เกิดการกระจายตัว (diversification) จากพืชผลหลักๆ อย่างชัดเจน จึงส่งผลให้ครอบครัวเกษตรกรรมชนบท ต้องมีความเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจ (แบบทุนนิยม) เพิ่มมากขึ้นตลอดเวลา แม้ว่าในส่วนของรัฐบาลที่ได้มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจบางอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการสร้างเขตชลประทาน เพื่อช่วยส่งเสริมการผลิตช่วยเหลือให้ฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น แต่ว่าถ้าจะมองในความเป็นจริงจะพบว่าผู้ที่สามารถอยู่เขตชลประทานได้นั้นจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีมาแต่ดั้งเดิมอยู่แล้ว ไม่เช่นนั้นคงต้องไปอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลที่มีการพัฒนาน้อยกว่า ด้วยเหตุนี้โครงการชลประทานของรัฐจึงเท่ากับว่าเป็นการช่วยเหลือชาวนาที่มีฐานะเศรษฐกิจที่ดีแล้วให้ดียิ่งขึ้น หรือได้รับผลประโยชน์ แต่ขณะเดียวกันชาวนาที่ยากจนที่อยู่นอกเขตชลประทานกลับต้องอยู่ในสภาพที่ด้อยโอกาสและลำบาก

นอกจากนี้ โครงสร้างเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานที่เป็นการชลประทานแล้ว ยังมีเรื่องของการนำเอาความเจริญเข้าสู่หมู่บ้าน โดยมีการสร้างสาธารณูปโภค อันได้แก่ การคมนาคมให้มีความสะดวก เช่น การตัดถนนเข้าสู่หมู่บ้าน การมีระบบไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ นอกจากจะเอานำความเจริญเข้าสู่หมู่บ้านแล้ว สิ่งที่ดีก็ตามเข้าไปด้วยก็คือ ทำให้ระบบเศรษฐกิจการค้าแบบทุนนิยมได้แพร่เข้าสู่หมู่บ้านด้วยเช่นกัน อันเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคมภายในชุมชนขึ้น (โดยจะกล่าวรายละเอียดในช่วงของสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา) จากที่สภาพทางสังคมได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทำให้ระบบเศรษฐกิจเงินตรา มีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากพืชผล สินค้า และปัจจัยการผลิตมีมูลค่าสามารถที่จะทำการเปลี่ยนแปลงเป็นเงินตรา ครอบครัวเกษตรกรรมในชนบทภาคเกษตรจึงต้องทำการขยายการผลิตของตน เพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้เพียงพอสำหรับการดำรงชีพส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งเพื่อสำหรับการซื้อปัจจัยการผลิต ไม่ว่าจะเป็น เมล็ดพันธุ์ที่ดี ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช รวมทั้งเครื่องมือทางการผลิต โดยจะพบว่า แนวโน้มการใช้ปัจจัยการผลิตเหล่านี้มีไม่มากนัก อันเนื่องมาจากราคาที่สูง เกษตรกรที่มีฐานะยากจนไม่สามารถที่จะสามารถหาซื้อมาใช้ได้ จึง

ทำให้ต้องมีการกู้ยืมเงินเพื่อมาทำการเกษตรโดยเฉพาะการปลูกข้าว เกษตรกรรมต้องพบกับช่องว่างระหว่างราคาของสินค้ากสิกรรมและราคาของสินค้าอุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้น คือ ข้าวและพืชผลทางการเกษตรที่ผลิตได้นั้นเมื่อมาขายจะมีราคาต่ำ พร้อมกันนั้นชาวนายังต้องถูกผลกระทบจากเรื่องของนโยบายพรีเมียมข้าว โดยพ่อค้าทำการกดราคาข้าวที่รับซื้อจากชาวนาแต่ในขณะเดียวกัน ราคาสินค้าอุตสาหกรรมที่เป็นปัจจัยการผลิตกลับมีแนวโน้มที่สวนทาง คือ มีแนวโน้มราคาที่สูงขึ้น พร้อมกับที่ทางด้านการเกษตร ได้มีการประยุกต์ใช้เครื่องจักรกลสำหรับเร่งทำการผลิตอย่างแพร่หลาย ดังนั้น เมื่อใดที่เกษตรกรไม่สามารถมีเงินทุนเพื่อนำมาใช้ในการผลิตได้แหล่งที่มาและการใช้เงินจึงต้องกระทำโดยการกู้ยืม ซึ่งระบบการกู้ยืมจะมี 2 ระบบ คือ ระบบที่หนึ่ง จะมาจากแหล่งหน่วยงานของรัฐบาล และอีกระบบหนึ่งจะมาจากเอกชน โดยหน่วยงานของรัฐบาลได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตร (ธ.ก.ส.) เป็นต้น แต่อันเนื่องมาจากสภาพความเป็นอยู่ที่ยากจน จึงทำให้ชาวนาไม่สามารถมีหลักทรัพย์เพื่อใช้สำหรับการค้ำประกันเงินกู้ได้ ดังนั้น จึงต้องทำการกู้ยืมจากเอกชน บรรดาพ่อค้าและนายทุนภายในหมู่บ้าน แม้ว่าการกู้เงินจากแหล่งพ่อค้าและนายทุนจะต้องประสบกับอัตราดอกเบี้ยในอัตราที่สูง หรือต้องยอมขายผลผลิตของตนในราคาที่ต่ำ โดยเกษตรกรไม่สามารถที่จะขายผลผลิตได้ในราคาที่ค้ำถึงต้นทุนจริงและกำไรปกติ ผู้ซื้อจะกำหนดราคาในวิธีที่เกษตรกรยอมรับเพียงมูลค่าของวิธีการยังชีพเท่านั้น และอีกส่วนน้อยของมูลค่าวิธีการผลิต แต่ไม่ได้ส่วนเกินของผลผลิต จึงทำให้เกษตรกรประสบกับปัญหาหนี้สินที่สะสมและเพิ่มขึ้น ทำให้ไม่สามารถมีรายได้เพียงพอสำหรับการดำรงชีพ

พร้อมกับที่รัฐบาลได้ดำเนินการพัฒนาประเทศ โดยแนวทางการพัฒนาเน้นให้ความสำคัญกับการเร่งรัดพัฒนาอุตสาหกรรม แต่ขาดการเน้นให้ความสำคัญกับการเร่งรัดพัฒนาการเกษตร จึงได้มีส่วนทำให้บทบาทของภาคเกษตรที่มีต่อเศรษฐกิจส่วนรวมลดลงตามลำดับ และบทบาทของภาคอุตสาหกรรมและการบริการเพิ่มความสำคัญขึ้น ได้ส่งผลให้โครงสร้างการผลิตและอัตราการขยายตัวของผลผลิตอุตสาหกรรมได้ขยายตัวเพิ่มขึ้น แต่ในทางตรงกันข้าม โครงสร้างการผลิตและอัตราการขยายตัวของผลผลิตภาคเกษตรกลับมีแนวโน้มเฉลี่ยลดลง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1.1 โครงสร้างการผลิตและอัตราการขยายตัวของผลผลิตภาคเกษตรและอุตสาหกรรม
ราคา ปี 2512 (หน่วย : ร้อยละ)

	2503	แผน1	แผน2	แผน3	แผน4	แผน5	แผน6
เกษตร	33.8	32.1	27.5	24.9	21.5	19.7	16.1
		(7.6)	(4.2)	(4.2)	(4.0)	(3.9)	(3.7)
อุตสาหกรรม	11.7	15.8	15.8	19.7	21.8	21.3	23.6
		(14.2)	(10.4)	(11.3)	(8.1)	(5.6)	(14.6)
อื่น ๆ	54.5	54.6	56.7	55.4	56.7	59.0	60.0
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
GDP		(9.5)	(7.0)	(6.5)	(7.4)	(5.4)	(4.2)

หมายเหตุ : ตัวเลขในวงเล็บคืออัตราการขยายตัวเฉลี่ยต่อปี

ที่มา : กองบัญชีประชาชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

นอกจากนี้ พบว่าในระยะ 10 ปีที่ผ่านมาอุตสาหกรรมได้กระจุกตัวอยู่ในบริเวณกรุงเทพมหานคร และจังหวัดใกล้เคียงซึ่งส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และขนาดกลางโดยเป็นอุตสาหกรรมในภาคกลางร้อยละ 84 และคิดเป็นร้อยละ 56 อยู่ในกรุงเทพมหานคร จะพบว่านโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในช่วง 20 ปี ที่ผ่านมีความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมที่เน้นกรุงเทพมหานครมากกว่าชนบท รัฐบาลไม่เคยกระจายสิ่งต่าง ๆ ไปยังชนบท กรุงเทพมหานครยังเป็นแหล่งที่มีความพร้อมทั้งทางด้านปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และระบบคมนาคมและนโยบายที่สำคัญต่าง ๆ ที่รัฐบาลกำหนดส่วนใหญ่จะเป็นนโยบายที่อุดหนุนคนในกรุงเทพมหานคร (urban subsidization) เป็นหลัก ดังจะเห็นได้จากนโยบายค่าจ้างขั้นต่ำของกรุงเทพมหานครที่สูงกว่าต่างจังหวัด จึงทำให้กรุงเทพมหานครกลายเป็นศูนย์กลางทาง

อุตสาหกรรมและบริการ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าสิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นปัจจัยในการดึงดูดแรงงานจากชนบทสู่กรุงเทพมหานคร จึงเป็นการนำมาซึ่งความไม่สมดุลย์กันระหว่างเมืองกับชนบท การเจริญเติบโตของเมือง (กรุงเทพมหานคร) เป็นการทำให้หมดความอุดมสมบูรณ์ของชนบท และความเติบโตอย่างรวดเร็วของกรุงเทพมหานครก็ส่งผลด้านลบต่อภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นเขตชนบทที่ล่าช้าและด้อยพัฒนา แต่กระนั้นก็ยังพบว่าอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริมส่วนใหญ่จะเป็นอุตสาหกรรมประเภทที่ใช้สินค้าทุน (capital intensive) มากกว่าที่จะเป็นอุตสาหกรรมประเภทที่ใช้แรงงาน (labour intensive) ดังนั้นจึงทำให้มีการใช้แรงงานเป็นจำนวนน้อยและความจำเป็นในการใช้แรงงานยังคงตัวไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทยจึงไม่สามารถรับแรงงานอพยพ ในขณะที่ค่าจ้างแรงงานก็มีแนวโน้มสูงขึ้นตลอดเวลา และอุตสาหกรรมที่ส่งเสริมภาคเกษตรก็ยังมีไม่มากนัก ซึ่งภาคเกษตรเป็นภาคที่ใหญ่ของประเทศ ดังนั้นจึงยังคงมีแรงผลักดันให้คนออกจากภาคเกษตรหรืออย่างน้อยก็อพยพออกจากภาคเกษตรเพียงชั่วคราวนอกฤดูการเกษตร

จากที่ภาคอุตสาหกรรมไม่สามารถจ้างแรงงานได้หมดสิ้นจึงได้นำมาสู่ปัญหาต่าง ๆ มากมายที่สำคัญได้แก่ ปัญหาการว่างงาน ดังนั้นรัฐบาลจึงได้ดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาชนบทภายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 โดยไม่ได้มุ่งแต่ผลผลิตและรายได้ของประเทศเป็นหลัก หากแต่มุ่งให้ความสำคัญแก่ประชากรที่ยากจนในพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาประเทศอย่างเพียงพอ เพื่อที่ทำการพัฒนาฐานะให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่พอกินให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ และสามารถแก้ไขปัญหาของตนเองให้ได้มากที่สุด การแก้ไขปัญหาความยากจนโดยการดำเนินการสร้างงานในชนบท อันเนื่องจากครอบครัวได้กลายเป็นแรงงานรับจ้างการเกษตร ซึ่งมีรายได้ต่ำและไม่แน่นอนและยังประสบกับปัญหาการว่างงาน ฉะนั้นรัฐจึงได้ทำการพัฒนาและกระจายอุตสาหกรรมการเกษตรไปสู่ชนบท เร่งรัดพัฒนาเขตนิคมอุตสาหกรรมในภูมิภาค กำหนดมาตรการส่งเสริมการลงทุนเพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดย่อมและในภูมิภาค คือ แผนงานที่กำหนดเขตส่งเสริมใหม่ ยกเว้นกรุงเทพมหานคร และจังหวัดรอบกรุงเทพมหานคร จากที่รัฐบาลใช้นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาคก็เพื่อเป็นแหล่งรองรับปัญหาการว่างงานที่เกิดขึ้น และแก้ไขการอพยพของแรงงานชนบทเข้าสู่เมือง (กรุงเทพมหานคร) การพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดย่อมในภูมิภาคก็เพื่อมุ่งปรับปรุงขบวนการผลิตและ

ขบวนการตลาดของอุตสาหกรรมขนาดย่อมให้มีการนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งจะส่งผลที่จะเป็นการเพิ่มรายได้แก่ชาวชนบท เป็นการกระจายความเจริญและรายได้จากเมืองไปสู่ชนบท จึงเท่ากับเป็นการยับยั้งการอพยพย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมือง

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงเป็นจังหวัดหนึ่งที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยจะพบว่า จากที่ระบบการค้าแบบทุนนิยมและระบบเศรษฐกิจเงินตราได้เข้ามาในจังหวัด จึงส่งผลให้ชาวชนบทของจังหวัดต้องมีความเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจการค้าแบบทุนนิยม ชาวชนบทไม่ได้ทำการผลิตแต่เพียงพอกับการดำรงชีพอยู่อีกต่อไป ต้องทำการขายและเร่งการผลิตที่ได้เพื่อขายออกสู่ตลาด เพื่อให้ได้เงินมาซื้อปัจจัยการผลิต โดยผลผลิตส่วนหนึ่งสำหรับถูกใช้ไปในกระบวนการผลิตทางการเกษตร เพื่อที่จะสามารถทำการผลิตในฤดูกาลเกษตรได้ต่อไปในอนาคต โดยในรูปแบบของการย้อนกลับของเมล็ดพันธุ์ อีกส่วนหนึ่งใช้สำหรับกิจกรรมทางสังคม เช่น งานทางพิธีกรรมทางศาสนา พิธีต่าง ๆ เป็นต้น และส่วนที่สำคัญ คือ นำมาใช้สำหรับการบริโภคโดยสมาชิกในครอบครัว (เป็นพลังงานให้กับผู้บริโภค)

ดังนั้น เมื่อระบบทุนนิยมและระบบการค้าเข้าไปในชุมชนจังหวัด จึงได้ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ขึ้นภายในหมู่บ้านระหว่างชาวนากับพ่อค่านายทุน และได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้น ชาวนาไม่สามารถมีทุนที่เพียงพอสำหรับการเพาะปลูกทางการเกษตรได้ต่อไปในอนาคต โดยพบว่า ระดับรายได้เฉลี่ยของครอบครัวเกษตรกรรวมในภาคเกษตรนั้นอยู่ต่ำกว่าระดับเฉลี่ยดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1.2 รายได้เฉลี่ยของประชากรภาคกลาง

ปี พ.ศ.	รายได้เฉลี่ยต่อคนทั้งหมด (บาท)	รายได้เฉลี่ยต่อคน(หน่วย : บาทต่อคน)	
		ภาคเกษตร	ภาคอุตสาหกรรม
2524	17,340	9,159	27,888
2529	23,591	10,150	36,111
2531	28,296	12,117	45,672

ที่มา : ผลิตภัณฑ์ภาคปี 2531(อนุกรมใหม่) คำนวณจากผลิตภัณฑ์ภาค กองบัญชีประชาชาติ
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

พบว่า รายได้เฉลี่ยของประชากร เกษตรกรรมในภาคเกษตรมีรายได้เฉลี่ยต่อคนในปี 2524 2529 และ 2531 เป็นจำนวน 9,159 10,150 และ 12,117 บาทต่อคนตามลำดับ ซึ่งมีระดับต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยของประชากรทั้งหมดในภาคกลางอยู่ประมาณกว่าร้อยละ 50 ขณะที่ราคาปัจจัยการผลิตที่มีแนวโน้มราคาที่สูงขึ้น จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้ครอบครัวเกษตรกรเหล่านี้เกิดสภาวะหนี้สินสะสมเพิ่มขึ้น ท้ายที่สุด ก็จะมีฐานะที่ตกต่ำลง กลายเป็นชาวนาที่ยากจน และต้องกลายเป็นชาวนารับจ้าง หรือที่เรียกว่า แรงงานรับจ้างในภาคการเกษตรที่เป็นแรงงานอิสระ (free labourer) จึงทำให้ชาวนาหรือแรงงานที่รับจ้างในภาคเกษตรนี้ไม่สามารถที่จะพึ่งตนเองได้ ต้องทำการขายแรงงานหรือพลังแรงงาน (labour power) ของตน ทำให้พลังแรงงานต้องกลายเป็นสินค้าชนิดหนึ่ง พลังแรงงานจึงเป็นสิ่งที่มียุคค่าขึ้นมา โดยที่พลังแรงงานรับจ้างนี้จะถูกซื้อครีภายใต้สภาพของระบบทุนนิยม ซึ่งนายจ้างจะทำการซื้อพลังแรงงานโดยจ่ายค่าจ้างตามชั่วโมง หรือคำนวณจากช่วงเวลาทำงานที่แน่นอนเท่านั้น แต่จะไม่รวมหรือคำนึงถึงการจ่ายเมื่อแรงงานเกิดการล้มป่วย หรือชราภาพ และเป็นค่าจ้างที่ไม่ครอบคลุมถึงการเลี้ยงดูบุตร ซึ่งเป็นการผลิตทดแทนขึ้นมาใหม่ พร้อมกันนี้ระบบทุนนิยมได้มีการใช้เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าสำหรับใช้ใน

การผลิตการ เกษตรจึงทำให้เกิดโอกาสสำหรับการชูดรีดแรงงาน ในขณะที่เดียวกันระบบทุนนิยมก็ได้ทำลายระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ (self-sustaining economy) และความสัมพันธ์การผลิตของหมู่บ้าน (domestic relation of production)ลง พร้อมกับเมื่อระบบทุนนิยมได้แพร่เข้าสู่หมู่บ้านในจังหวัดจึงได้ส่งผลให้ลักษณะการบริโภคของครอบครัวในหมู่บ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ครอบครัวในหมู่บ้านได้เกิดการบริโภคสิ่งของที่ฟุ่มเฟือยที่นอกเหนือไปจากปัจจัยการดำรงชีพหลัก (ปัจจัย4) ไม่ว่าจะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ อาทิเช่น โทรทัศน์ วิทยุ พัดลม และตู้เย็น เป็นต้น จึงทำให้ลักษณะการบริโภคกลายเป็นต้องอยู่ภายใต้ลัทธิบริโภคนิยมหรืออาจกล่าวได้ว่าจากที่เดิมเคยมีคำกล่าวที่ว่า "กินอิ่ม นุ่งอุ่น" เมื่อระบบทุนนิยมได้แพร่เข้าสู่หมู่บ้านลักษณะการบริโภคจึงได้กลายเป็นตามคำว่า "กินอร่อย นุ่งสวย" อีกทั้งคนในชุมชนหมู่บ้าน เริ่มที่จะตกเป็นทาสและหนี้อุปุษาเงินตรา เนื่องจากที่ระบบพาณิชย์แบบระบบเงินตราได้แพร่เข้ามาสู่ชุมชนหมู่บ้าน จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของค่านิยม โดยคนในชุมชนจะเกิดการหนี้อุปุษาบุคคลที่มีฐานะทางการเงินที่มั่นคงจากที่มีการสะสมเงินตราว่าเป็นบุคคลที่ควรเคารพนับถือ ดังนั้นคนในชุมชนหมู่บ้านจึงได้พยายามให้มีฐานะทางการเงินที่มั่นคงจากการสะสมเงินตรา ซึ่งถ้าจะกล่าวว่ลัทธิบริโภคนิยมเข้าสู่หมู่บ้านในจังหวัดได้อย่างไร ก็อาจจะกล่าวได้ว่า ส่วนหนึ่งเกิดจากนโยบายของรัฐที่นำความเจริญเข้าสู่หมู่บ้าน โดยผ่านการสร้างเศรษฐกิจขั้นพื้นฐาน คัดถนน การคมนาคม ไฟฟ้า ประปา จึงทำให้เกิดลักษณะของการโฆษณาชวนเชื่อขึ้นภายในหมู่บ้าน

ดังนั้น ผลของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและระบบเศรษฐกิจการค้าที่เข้ามาในจังหวัด การเข้ามาของลัทธิบริโภคนิยม การเปลี่ยนแปลงทางค่านิยม และการกระจายตัวของอุตสาหกรรมที่ทันสมัยมีการใช้เทคโนโลยีทำการผลิตได้แพร่กระจายเข้ามาในจังหวัด จึงทำให้เกิดวิกฤตการณ์ของเศรษฐกิจหมู่บ้านขึ้น ทำให้ครอบครัวของหมู่บ้านในภาคเกษตร ไม่สามารถมีรายได้จากภาคเกษตรที่เพียงพอต่อการดำรงชีพ และมีรายได้สำหรับใช้ทำการเกษตรในอนาคต พร้อมกับที่ราคาของปัจจัยการผลิตภาคเกษตรกลับมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้น จึงทำให้รายจ่ายของครอบครัวมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของราคาปัจจัยการผลิตภาคเกษตร นั่นคือ เมื่อรายได้ของครอบครัวไม่สามารถเพียงพอกับรายจ่ายที่เกิดขึ้น จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจครอบครัวเกษตรกรรมไม่สามารถพึ่งภาคเกษตรเพียงภาคเดียวได้อีกต่อไปสำหรับการดำรงชีพ ครอบครัวเกษตรกรรมในชุมชนจึงต้องพึ่งรายได้นอกภาคเกษตรอีกทางหนึ่ง ซึ่งการพึ่งรายได้นอกภาค

เกษตรทางหนึ่ง คือ การพึ่งรายได้ในภาคอุตสาหกรรม เนื่องจากรายได้ในภาคอุตสาหกรรมนั้นสามารถที่จะเป็นรายได้ที่ถาวรและค่อนข้างแน่นอน จึงทำให้แรงงานเริ่มที่จะมาทำงานนอกภาคเกษตรเพิ่มมากขึ้น

พร้อมกับที่รัฐบาลได้ใช้นโยบายการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ได้ทำการเน้นภาคอุตสาหกรรม และได้มีการกระจายไปสู่ภูมิภาค จึงทำให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากรัฐบาลนี้ โดยพบว่าในปัจจุบันบทบาททางด้านการเกษตรกรรมได้ค่อยๆ ลดความสำคัญลง เปลี่ยนไปพึ่งพากับเศรษฐกิจทางด้านอุตสาหกรรมมากขึ้น เนื่องจากการลงทุนและการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดเพิ่มขึ้น โดยปี 2525 โครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดสาขาอุตสาหกรรมคิดเป็นร้อยละ 19.04 ขณะที่สาขาเกษตรกรรมคิดเป็นร้อยละ 22.26 แต่ในปี 2530 โครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัดสาขาอุตสาหกรรมคิดเป็นร้อยละ 21.29 ขณะที่สาขาเกษตรกรรมคิดเป็นร้อยละ 20.2 ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าสาขาโครงสร้างอุตสาหกรรมได้เพิ่มขึ้นมากกว่าสาขาเกษตรกรรม บทบาทความสำคัญในสาขาอุตสาหกรรมของจังหวัดเริ่มมีความสำคัญขึ้น ซึ่งอุตสาหกรรมของจังหวัดในปัจจุบันเป็นโรงงานที่มีขนาดใหญ่ และเป็นระบบอุตสาหกรรมที่ใช้ระดับเทคโนโลยีที่ทันสมัย จึงทำให้ประชากรเริ่มที่จะมาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งขึ้นในจังหวัด โดยโรงงานอุตสาหกรรมจะเป็นโรงงานประเภททำการผลิตอิเล็กทรอนิกส์ บัณฑิตย ทารองเท้า และผลิตนาฬิกา เป็นต้น โดยพบว่าจำนวนคนงานในสถานที่ประกอบการอุตสาหกรรมตั้งแต่ปี 2525 จนถึงปี 2534 จำนวนคนงานได้มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น จากจำนวนคนงาน 9,480 คน เป็นจำนวนคนงานถึง 41,169 คนในปี 2534 และเป็นจำนวนคนงาน 49,300 คนในปี 2536 และได้พบว่าอำเภอบางปะอินเป็นอำเภอที่มีจำนวนคนงานมาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากที่สุด จึงน่าที่จะคาดการณ์ได้ว่า แรงงานเหล่านี้จากแต่เดิมนั้นได้เป็นแรงงานในภาคเกษตร แต่แล้วเมื่อเกิดปัญหาการผลิตขึ้นซึ่งเป็นวิกฤตการณ์ จึงทำให้แรงงานในอำเภอบางปะอินไม่สามารถมีรายได้ที่พอเพียงสำหรับการดำรงชีพ จึงทำให้แรงงานเหล่านี้ต้องมาพึ่งรายได้เสริมจากการมาเป็นคนงานในโรงงานอุตสาหกรรมของอำเภอบางปะอิน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนั้นจากสภาพเศรษฐกิจสังคมของชาวนาชนบทในจังหวัด ซึ่งจากแต่เดิมอยู่ในภาคเกษตรที่มีลักษณะทางเศรษฐกิจแบบหนึ่ง แต่เมื่อแรงงานในภาคเกษตรได้มีการเคลื่อนย้ายอพยพเข้าทำงานในภาคอุตสาหกรรม จึงได้ส่งผลให้ลักษณะสภาพทางเศรษฐกิจรอบครัวเกิดการ

ฟังรายได้ภาคอุตสาหกรรมขึ้น

ซึ่งงานวิจัยนี้จะทำการศึกษาโดยลงภาคพื้นในท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นครอบครัว เกษตรกรรมในหมู่บ้านชนบท และได้มีการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม โดยทำการสอบถามถึงระดับรายได้จากภาคเกษตร ว่าพอกับการยังชีพหรือไม่ ลักษณะการแก้ไขปัญหของครอบครัว รวมไปถึงการแก้ไขโดยการอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ในภาคอุตสาหกรรม ว่าระดับของรายได้เป็นอย่างไร สอบถามถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบการผลิตภาคเกษตร และลักษณะแบบแผนการเพาะปลูกเป็นอย่างไร มีการขายที่ดินทำกินหรือเลิกอาชีพภาคเกษตรไปเลยหรือไม่ อย่างไรเป็นต้น

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1.3 จำนวนประชากรแต่ละอำเภอของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

อำเภอ	จำนวนประชากร (หน่วย : คน)	
	2523	2533
พระนครศรีอยุธยา	99,620	112,927
ท่าเรือ	45,690	53,113
นครหลวง	27,164	33,511
บางไทร	39,770	45,310
บางบาล	32,707	36,007
บางปะอิน	52,023	64,566
บางปะหัน	33,050	38,344
ผักไห่	46,302	46,954
ภาชี	26,990	30,168
ลาดบัวหลวง	28,172	33,884
วังน้อย	33,137	42,763
เสนา	54,568	61,595
บางซ้าย	19,559	20,553
อุทัย	32,715	38,216
มหาราช	21,222	23,904
บ้านแพรก	9,332	9,834

ที่มา : สำนะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2523 ,พ.ศ. 2533 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

ตารางที่ 1.4 แสดงผลิตภัณฑ์มวลรวม (ในราคาคงที่ ปี 2515) ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สาขา การผลิต	ผลิตภัณฑ์มวลรวม			ร้อยละส่วนแบ่ง			อัตราการเพิ่ม		
	2520	2525	2530	2520	2525	2530	2520- 2525	2525- 2530	2520- 2530
เกษตรกรรม	902.0	700.12	761.71	36.75	22.26	20.92	-4.94	1.70	-1.63
อุตสาหกรรม	569.5	598.82	774.99	23.20	19.04	21.29	1.01	5.29	3.13
บริการ	188.7	343.09	458.39	7.69	10.91	12.59	12.70	5.97	9.28

ที่มา : ผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัด กองบัญชีประชาชาติ สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1.5 จำนวนสถานประกอบการอุตสาหกรรมและจำนวนคนงาน พ.ศ. 2525-2534
และ พ.ศ.2536

ปี พ.ศ.	จำนวนสถานประกอบการ (หน่วย:แห่ง)	จำนวนคนงาน (หน่วย:คน)
2525	179	9,480
2526	199	9,854
2527	215	10,433
2528	241	11,414
2529	276	11,982
2530	301	12,434
2531	325	13,108
2532	350	23,750
2533	394	30,376
2534	470	41,169
2536	561	49,300

ที่มา : สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของครอบครัวในภาคเกษตรกรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่มุ่งการพัฒนาประเทศสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม

ขอบเขตการศึกษา

1. ศึกษาต้นคว้าสภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวประชากร ในภาคเกษตรกรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่เริ่มมีการใช้แผนนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
2. ศึกษาเฉพาะครอบครัวประชากรชาวนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่อยู่ในภาคเกษตรกรรมและที่มีการเคลื่อนย้ายอพยพแรงงานออกจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม
3. ศึกษาเฉพาะครอบครัวประชากรชาวนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่มีการตั้งถิ่นฐานมาแต่ดั้งเดิมหรืออย่างน้อยจะต้องมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดเป็นเวลานานกว่า 30 ปีขึ้นไป

สมมติฐานของการศึกษา

การแทรกเข้ามาของทุนอุตสาหกรรมในพื้นที่หมู่บ้านชนบท ได้ส่งผลให้การพึ่งตนเองของครอบครัวในภาคเกษตรกรรมต้องลดลง ทำให้รายได้จากภาคเกษตรไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ แรงงานจึงต้องพึ่งพารายได้ในภาคอุตสาหกรรม โดยการส่งแรงงานเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น

วิธีการดำเนินการศึกษา

ใช้หลักการวิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง โดยวิเคราะห์ถึงสภาพเศรษฐกิจครอบครัวเกษตรกรรมภาคกลาง ตั้งแต่เริ่มมีแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจครอบครัวเกษตรกรรม หลังจากที่มีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มุ่งพัฒนาประเทศสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมแล้ว โดยทำการศึกษาสภาพเศรษฐกิจของครอบครัวเกษตรกรรม ในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อันเนื่องจากอำเภอนี้ได้มีจำนวนแรงงานเข้ามาทำงานในโรงงานภาคอุตสาหกรรมมากกว่าอำเภออื่น ๆ ของจังหวัด

วิธีเสนอรายงานแบบพรรณาวเคราะห์ (Analytical Description) โดยใช้ข้อมูลการศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) และเอกสารชั้นสอง (Secondary Sources) ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการลงภาคสนาม ที่จะทำการสัมภาษณ์ (Interview) ในการวิเคราะห์

กรอบวิธีวิเคราะห์

จากทฤษฎีการปะทะประสานระหว่างวิถีการผลิต เมื่อนำมาใช้เป็นกรอบทางทฤษฎีเกี่ยวกับการวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจครอบครัวเกษตรกรรมภาคกลาง พบว่า การแทรกเข้ามาของระบบเศรษฐกิจการตลาดสู่หมู่บ้านได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจ จากภาคเกษตรกรรมที่มีสภาพเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง คือ มีลักษณะการผลิตพอยังชีพ (subsistence production) ที่ทำการผลิตเองใช้เองเพื่อสนองความต้องการบริโภค แล้วจึงนำส่วนที่เหลือจากการบริโภคไปขาย ก็ได้เปลี่ยนแปลงกลายเป็นสภาพเศรษฐกิจแบบพึ่งพิงระบบตลาดและเงินตรา คือ เกิดลักษณะการผลิตที่เป็นการผลิตสินค้าเฉพาะอย่าง มีการขยายการผลิต เป็นการผลิตเพื่อขายตอบสนองความต้องการของตลาด นำมาซึ่งรายได้ในการดำรงชีพ

แต่การผลิตในภาคเกษตรกรรมส่วนใหญ่ยังต้องอาศัยธรรมชาติ จึงทำให้เกิดความเสี่ยงในการผลิตไม่สามารถที่จะควบคุมการผลิตได้ ชาวนาจึงได้มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้า

มาใช้ในการผลิตเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ได้แก่ การใช้เครื่องทุ่นแรง(รถแทรกเตอร์) เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี และยาปราบศัตรูพืช แต่ปัจจัยการผลิตเหล่านี้กลับมีราคาแพง อีกทั้งชาวนายังขาดความรู้ในการใช้ประโยชน์จากปัจจัยเหล่านี้ได้อย่างถูกต้องและทำให้เกิดประสิทธิภาพ จึงทำให้เกิดความเสื่อมลงของสภาพที่ดินสำหรับการเพาะปลูก ผลผลิตที่ได้จึงได้อ่างไม่เต็มที่ ทำให้เกิดปัญหา รายได้ไม่พอกับรายจ่ายที่เกิดขึ้น ชาวนาจึงได้หันมาปลูกพืชไร่(พืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าวโพด , ปอ และมันสำปะหลัง เป็นต้น) เพื่อหาเงินมาใช้จ่าย จึงทำให้ขนาดของพื้นที่ที่เคยทำการปลูกข้าว เพื่อบริโภคภายในครัวเรือนลดลง ทำให้ความสามารถที่จะพึ่งตนเองของชาวนาต้องลดลง ดังนั้น จากที่รายจ่ายในการผลิตของชาวนาที่เพิ่มสูงขึ้น ขณะเดียวกับที่ผลผลิตที่ผลิตได้มีราคาที่ถูกลงอันเกิดจากการกดราคาของพ่อค้าคนกลาง จึงทำให้เกิดภาวะหนี้สินเพิ่มมากขึ้น

ขณะเดียวกันได้เกิดการข้ามชาติของทุน(multinationalisation) เป็นการเคลื่อนย้ายการลงทุนไปยังประเทศโลกที่สาม(ประเทศด้อยพัฒนา) เพื่อต้องการแรงงานราคาถูกจำนวนมาก เพื่อใช้ในการผลิตภาคอุตสาหกรรม ดัง model ของการข้ามชาติของทุน คือ การกระจายวงจรของทุนในช่วง M-Mp

$$\begin{array}{c}
 \text{Mp} \\
 \text{M} - \text{C} / \quad \text{----P----C'----M}' \\
 \backslash \text{Lp}
 \end{array}$$

M คือ ทุนเงินตรา

M' คือ มูลค่าของทุนเงินตราที่มีมูลค่าส่วนเกิน นั่นก็คือทุนเงินตรา+กำไร

C คือ ทุนสินค้า

C' คือ มูลค่าของทุนสินค้าที่มีมูลค่าส่วนเกิน

Mp คือ ปัจจัยการผลิต

Lp คือ พลังแรงงานราคาถูก

P คือ ทุนการผลิต

จาก model อธิบายได้จากในช่วง M-Mp คือ ในการผลิตสินค้าจะต้องมีการใช้เงินทุน(C)ในการผลิต โดยนำเงินทุนในการผลิตมาซื้อ ปัจจัยการผลิต(Mp) และปัจจัยแรงงานซึ่งต้องเป็นปัจจัยแรงงานราคาถูก(Lp) เพื่อที่จะสามารถได้ผลกำไรที่เป็นมูลค่าส่วนเกินให้ได้มากที่สุดจากการกัลดอัตราค่าจ้างแรงงานให้ราคาถูกในขบวนการผลิต

เพราะฉะนั้น การเข้ามาชาติของทุนที่เข้ามาทำการลงทุนยังประเทศไทย เนื่องจากมีแรงงานราคาถูกจำนวนมาก จึงทำให้ประเทศก้าวสู่สังคมทุนอุตสาหกรรม ดังนั้นทุนอุตสาหกรรมที่แทรกเข้ามายังประเทศที่เข้าสู่พื้นที่ชนบท จึงต้องรักษาการคงอยู่ของแรงงานราคาถูก เพื่อนำแรงงานราคาถูกใช้สำหรับการขยายการผลิตของทุนอุตสาหกรรม แต่เนื่องจากในภาคอุตสาหกรรมเป็นลักษณะของการส่งเสริมการลงทุนที่ส่วนใหญ่ เป็นการผลิตแบบใช้ทุน(capital-intensive) แรงงานที่อพยพออกจากภาคเกษตรจึงเกิดปัญหาการว่างงานเกิดขึ้น แรงงานส่วนหนึ่งจึงเคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคบริการ และทำงานในภาคเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการ(informal sector) โดยรับจ้างทำงานแบบชั่วคราวในสถานประกอบการโรงงานเล็ก ๆ เช่นธุรกิจห้องแถว ทำการผลิตเสื้อผ้าแบบเหมาไหล เป็นต้น จึงเป็นแหล่งรองรับแรงงานอพยพ อีกทั้งภาคเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการนี้จึงมีบทบาทที่สำคัญในการสนับสนุนภาคเศรษฐกิจที่เป็นทางการ (formal sector) โดยสามารถทำให้แรงงานสามารถดำรงชีพด้วยค่าครองชีพที่ต่ำ อันเนื่องจากแรงงานรับจ้างในภาคอุตสาหกรรมสามารถที่จะดำรงชีพอยู่ได้ด้วยการซื้อสินค้าแบบหยาบเร็ว หรือ แผงลอยที่เป็นภาคเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการ เช่น การซื้ออาหารจากบรรดาหยาบเร็ว หรือ แผงลอย ดังนั้นเมื่อแรงงานรับจ้างในภาคอุตสาหกรรมสามารถที่จะดำรงชีพด้วยอัตราค่าครองชีพที่ต่ำได้ จึงทำให้ภาคอุตสาหกรรมสามารถจ่ายอัตราค่าจ้างในอัตราที่ต่ำให้กับแรงงาน

ดังนั้นการแทรกเข้ามาของทุนอุตสาหกรรมในหมู่บ้านชนบทภาคกลาง จึงทำให้ชาวนาไม่สามารถที่จะอาศัยรายได้จากภาคเกษตรกรรมได้แต่เพียงอย่างเดียวได้อีกต่อไป จึงต้องอาศัยรายได้จากการเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น ในรูปแบบเศรษฐกิจทุนอุตสาหกรรมที่อาศัยแรงงานราคาถูก สำหรับการขยายตัวของทุนอุตสาหกรรม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

สามารถที่จะได้ทราบถึง สภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของครอบครัวในภาคเกษตรกรรม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่มุ่งการพัฒนาประเทศสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย